

ВІСТНИК

(Nachrichtenblatt
des Bundes
zur Befreiung der Ukraina)

Союза визволення України

Виходить що тижня в неділю.

Річна передплата виносить 15 К., 15 Мар., 3 Дол., 6 рублів,
піврічна 8 К., 3 рублі, квартальна 4 К. 50 сот., 1.75 руб.

Ціна сього числа 40 сот., 15 коп.

Менших рукописей і віршів не звертаєть ся; з приводу того не входить ся в ніяку переписку.

Редагує Комітет.

Видає і відповідає за редакцію: Микола Троцький.

Адреса редакції: Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II, Tür 19.

Адміністрація: Tür 6. Телефон: 13430. Чек. конто: ч. 107.090.

III рік. Ч. 62.

Відень, 29 жовтня 1916.

Ч. 122.

Московська господарка в галицькій Україні.

Австрійське міністерство заграничних справ випустило третє доповненне «збірки доказів нарушення міжнародного права державами, що ведуть війну з Австрією». В сій збірці документів находимо нові урядові ствердження подавлення Москалями політичного, культурного та громадянського життя Українців, заборони української мови, засланы Українців і страшних переслідувань греко-католицької церкви й українського духовенства в часі першої російської окупації Галичини.

«Між жорстокими вчинками, яких серед страхіть всевітньої війни допустили ся Москалі на населенню всіх національностей в Галичині, — читаємо тут, — займають переслідування Українців не останнє місце. Побіч спустошень і знищення майна, знасилування особистої волі, як було з Поляками, Жидами й Німцями, виставлені були Українці й українство, бо-ж тут відогравала ролю русифікаційна тенденція, — також на шикани з огляду на свої духові добра під культурним, національним і віроісповідним оглядом.»

Про великі знищення в львівських українських інституціях і товариствах, як у Науковім Товаристві ім. Шевченка, Дністрі, Українськім педагогічнім Товаристві й т. д., писало ся вже на сторінках нашої часописи ще минулого року. Тепер додамо ряд фактів, зазначаючи, що не вичерпуємо всього матеріялу з збірки, яка зрештою далеко не повна. І так у богородчанськім повіті здемольовано всі льокалі Січей і читальень, а їх уладженне частю знищено, а частю забрано до Росії. В калуськім повіті розв'язано в жовтні 1914 р. на приказ тернопільського губернатора кн. Чарторийского всі українські товариства й організації, як філію і читальні Просвіти, кредитове й торговельне товариство Хлопський Союз, Повітову торговельну Спілку, Поміч і т. д.; їх майно сконфісковано на річ російського скарбу. В коломийськім повіті побурено скрізь читальні Просвіти, українські книжки сконфісковано або знищено, як напр. у Матиївцях, Перерові, Корничях, Балінцях, Іспасю й багато інших. У косівськім повіті спалено дім, в яким містив ся Народній Дім. У львівськім повіті розв'язано читальню Просвіти в Яричеві. Андрея Михайлова з Горбачів покарано тридневним арештом за фундацію в цілі виставлення пам'ятника Шевченкови. Сте-

панови Книшови з Острова сконфісковано всі українські книжки, а його самого вибито при сій нагоді.

В ланьцутськім повіті знищено в Лежайську бібліотеку тамошньої читальні Просвіти й уладженне льокалю. В читальнях Просвіти мостиського повіту сконфісковано українські книжки та поздирано українські написи. В надвірнянськім повіті в українських інституціях, які застановили свою діяльність перед ворожою інвазією, знищили російські війська всі книжки, акти та предмети уладження. В перемиськім повіті знищили Москалі всі читальні Просвіти.

По приході російських військ трактовано населенне стрийського повіту рівномірно, поки повіт був під військовою управою. Всі оголошення військових властей виходили в московській, польській і українській мові і то фонетикою. Одначе в другій половині вересня установив гр. Бобрінский цивільну управу з начальником Андреевим. Він узяв у власну управу всі льокалі українських товариств й інституцій. Народній Дім сконфісковано на річ російської держави; в інших льокалях розкватировано військо та приміщено шпиталі. При відвороті забрали російські війська меблі. Дня 28 жовтня 1914 р. видав гр. Бобрінский розпорядок, що розв'язував усі українські товариства в східній Галичині. За сим розпорядком пішов инший, що зовсім забороняв можливість побирати освіту в українській мові, далі продажу й випозичуванне книжок в українській мові, а приказував віддавати всі українські книжки російським властям. Ся заборона торкала ся також усіх бібліотек. З приводу офензиви центральних держав у Карпатах при кінці марта 1915 р. поробили Москалі труси в Українців і сконфіскували дорогоцінні уладження Молочарської Спілки, музичні інструменти, навіть гімнастичні прилади Сокола і т. д.

У Жидачеві замкнено читальню Просвіти, а в Яйківцях знищено цілу бібліотеку читальні.

Ось що читаємо в звідомленню галицького намісника. Зазначаєть ся в нім дальше, що не видано загальної заборони української мови. Фактично така заборона була. Бо коли позамикано й порозв'язувано українські часописи, товариства і організації й видано розпорядок, що листувати ся можна тільки в московській (без нарічій), поль-

ській, французькій і німецькій мові, ще якась окрема заборона була зайвою. Правда, — зазначає згадане, — в уживанню тут і там терпіли Москалі українську мову, але насміхалися з неї, а навіть були спорадичні випадки заборони української мови, напр. у богородчанському і калузькому повіті. Кількох в'їтів покарано за те, що не звертали уваги на заборону. Львівська російська цензура не допускала української мови до ужитку ні в письмі, ні друком.

З приводу зібрання всіх в'їтів коломийського повіту заповів «градоначальник» кн. Любанов Ростовський, що урядові письма мусять предкладати ся в московській мові, бо він не знає жадної української мови та думає, що «нема ніякої української нації».

У жидачівському повіті видано заборону українського письма й наперто на начальників громади зладжувати урядові письма в московській мові.

Далі йде довезений список вивезених до Росії Москалями Українців, світських і духовних. Переслідування греко-католицької церкви пахнуть просто середньовічними часами. Супроти вірних державі українських священників не страхали ся російські влади найстрогших способів, аби зломити їх вплив на населення та здобути сим робом легкий ґрунт для православної пропаганди. Що се за способи такого впливання й навертання на православ'я, писало ся в нашій часописи вже про се багато. Коли московські влади поважили ся так брутально обійти ся з українським митрополитом Андрієм гр. Шептицьким, чого могли сподівати ся менші й найменші?

Білоруське відродження.*

I.

Пристаючи до характеристики й опису білоруського національного руху, вияснимо передовсім взаємини між ним і загальноєвропейським поступом. Основні риси сього останнього означили ся вже твердо та ясно, а саме: вони простують до все дальшого дроблення культур загалом і літератур зокрема. Щоб про се пересвідчити ся, досить короткого огляду ланцюга найвизначніших і найяскравіших подій з історії європейських культур.

Вертаючи від сучасного сорокатоґо й багатомовного літературного життя назад, у глиб, до часів середньовіччя, опинюємо ся серед доби, коли єдиним визначним знаряддем духової культури в області слова була латинська мова, і то яко міжнародня мова. Кожна нечужа розумовим інтересам людина, в якій куті західної Європи вона ні жила-б тоді, конче познайомлювала ся з нею, бо се знайомство було необхідною умовою всякої освіти. Майже все, що писало ся за тої доби, писало ся по латинськи. Плоди широчезної літератури, котра так повстала, зібрані й підраховані. Вони дуже значучі. З них видко між иншим, що не зважаючи на свою виробленість, латинська мова показала ся придатною тільки для наукових праць; що-ж-до артистичної, мистецької творчости, тут протягом цілих століть не повстали жадні справжні вартости.

Одначе сі вартости зараз же почали витворювати ся, коли письменники (з Данте на чолі) звернули ся до народніх європейських мов, — італійської, французької, німецької, англійської, еспанської, — мов грубих, необроблених,

* З „Української Житні“, ч. 1—2 за 1915 р.

але живих. Остаточні наслідки сього руху перед нами: єдина для всіх країн, спільна для всіх культурна література зникла, а її місце зайняли основні європейські літератури, області розповсюдження котрих і становлять границі кількох найвизначніших культур.

Та про те зазначений процес не тільки не спинив ся на сім, але, нестримно розвиваючи ся, розширяв і поглиблював своє річище та взростав, так сказати, не в арифметичній, а в геометричній прогресії. Слідом за культурами великого розміру на історичне поле виступив цілий ряд менших: португальська, голяндська, румунська, чеська, ново-грецька, сербська, болгарська, фляманська, кельтська, фінська, естонська, литовська, лотиська, грузинська, вірменська, татарська й т. д. Сей рух, хвилі котрого доплили до наших часів, з кожним роком все взростав, міцнів й, поширюючи область свого впливу, захоплює навіть такі народности, як Чуваші, Черемиси, Ескімоси й т. п.

Рівночасно з сим відбуваєть ся инший, такий же живий процес, а саме — розгалуження, дроблення культур. Одні ріжнокладові культурні комплекси просто розлізають ся по шві, прикладом чого служить відокремлення трьох скандинавських культур, що здавна злипли, але не злиди ся в одну цілість. Від инших відхиляють ся дрібніші, близькі до них походженням, а всеж неоднакові з ними національно-культурні одиниці. Особливо яскраво й наглядно проявляєть ся се в області словесної творчости. В Італії повстають артистичні твори на всіх її п'ятнадцятьох мовах, від французької літератури відломлюєть ся провансальська, від еспанської — катальонська, від чеської — словацька, від сербської — словінська, від польської — кашубська, від голяндської — фризська, від руської (великоруської*) відколола ся українська й нарешті білоруська**). Отже перед нами не чудацтво, не рідкість, не виїмковість, а глибоко життєве явище з потоку європейського поступу. Пригляньмо ся-ж уважнійше до його минувщини й сучасности.

Вибираючи та зводячи разом головніші, загальнопризнані, а тому й безперечні історичні факти, переконаємо ся, що білоруська культура в жаднім випадку не є простим варіантом, якоюсь звичайною відміною московської культури. Навпаки, в них ми маємо перед собою два самостійні культурні комплекси, що від самого початку зростали й розвивали ся незалежно один від другого. Ріжнячи ся між собою і побутовими первоосновами і зверхніми впливами й обставинами і подіями пізнішого історичного життя, вони, розумієть ся, прийшли до далеко неоднакових кінцевих наслідків свого розвитку.

Річ у тім, що вже наприкінці XIII віку (по авторитетному свідцтву проф. Карського) білоруська народність виступає сформована в своїх основних рисах, випереджуючи щодо того московську народність; таким способом остання не могла впливати на процес її витворення й формування. Відсутність економічних звязків між ними, географічні умо-

*) Погляд мильний. Українська та білоруська мова, як і инші славянські, ввійшли з загальної праславянської групи. Ред.

***) Нагадаємо, що Білоруси суцільною масою заселяють цілу могиливіську губернію, минську (з виїмкою мозирського повіту), північну частину городненської, східну — віленської, цілу витебську (з виїмкою її горішнього кутка), північну частину чернігівської (мглинський, суразький, новозибковський і стародубський повіти), як також сумежні з усім сим краєм частини сувальської, ковнської та смоленської губерній. Білоруського населення на сім просторі нараховуєть ся 8 мільонів.

ви, котрими Білорусь відтинала ся від північно-східних земель, — усе се лишало ще менше місця для якогось взаємного впливу. Нарешті в сім самім XIII віці вони розійшли ся й щодо державної приналежности, що ще гострійше відокремило їх: ціла Білорусь опинила ся в межах великого князівства литовського, а східні області згрупували ся довкола Москви. Від того часу житте сих обох народів, а так само і їх історична доля надовго тратить усяку спільність.

Щодо московського народу — хід його розвитку загальновідомий. По асиміляції кількох фінських племен і присвоєнню їх, приміненім до обставин побутового укладу, отже по відхиленню, значить, від споконвічного славянства, він до всього того пережив ще й добу татарщини й опинив ся майже зовсім відтятий від західної Європи.

Доля Білоруси склала ся инакше. У великім князівстві литовськім вона своєю культурою переважила в історії Литви та, здобувши в ній першенство, розвивала ся далі на своїм старославянськім корінню. „Писарь земски (себто державний канцлер) маєть по-руську (по білоруськи) літерами и словы рускими вси выписы, листы и позвы писати, а не иншимъ езикомъ и словы“, — встановляло славетне реченне тодішнього закону (статуту 1588 р.), а се значило, що державне житте великого князівства литовського мусіло проявляти ся в білоруських національних формах. На білоруській мові відбував ся суд, по білоруськи писано акти й грамоти, ведено зносини з чужими державами, вкінці білоруська мова була також щоденною для великого князя і його двораків. Але зміцненне й розвиток давніх культурних основ були лишень одним боком поступу білоруської народности. Може не менше значінне мало її зближенне до західної Європи, з котрою вона з давніх давен була в живих зносинах, як завдяки географічним, так і економічним звязкам. Се зближенне треба тим більше зазначити, що саме від тої доби у витворенню білоруської культури бере участь не тільки сіра сільська маса, але й торгове місто європейського типу, — місто, зорганізоване на основах маґдебурзького права. Воно зробило білоруську культуру барвистою, ріжносторонньою, ввело її в потік західно-європейського життя і стало таким чином передовим забором західної Європи на Сході.

Тому не диво, що в добі відродження загальний духовий підєм Заходу відбив ся й на Білоруси. Житте тут заклокотіло; відіграла ся, чудово переплітаючи ся, палка релігійна, національна й класова боротьба; організовано брацтва, пізнійші заборони білоруської народности; засновувано друкарні; закладано школи з несподівано для того часу широкою програмою (в деяких учено п'ятих мов); повставали вищі заклади (правнична школа імени св. Івана, полоцька академія з правами університету й т. д.). Се все дало широкий розгін друкованій книжці, який щойно ветиг зробити на Білоруси кілька перших кроків. Підвалини під нього положив один з кращих представників нечисленної ще тоді білоруської інтелігенції, доктор медицини й бакалавр „семи свобідних наук“, Франциск Скорина, родом з славетного міста Полоцька. Ще в 1517—19 рр. видав Скорина в чеській Празі „бівлію зуполную“ в перекладі на білоруську мову, а потім від 1625 р. почав „выдавати“ свої „биты“ книги в самій Вильні. Він, правда, не знайшов своїх безпосередніх наслідувачів, але коли 40—50 літ пізнійше на Білоруси почав ся щойно описаний могутній рух, друко-

вана білоруська книга сповнила в ній свою ролю. В ріжних кутках Білоруси почали працювати друкарські варстатти, доставляючи церковних, полемічних, апольоґетичних, наукових і шкільних книг*. Важним доповненнем „друкованої літератури була письменна література, склад котрої був ще ріжноманітнійшим. На окрему згадку заслугоують деякі артистичні твори, як напр. прегарна повість про Тристана й Ізольду, видінне Тундала, переказ про Трою, довге химерне оповіданне про Олександра Македонського — Олександрія й т. ин. Одночасно з сим ішла творча праця і в інших галузях духового життя: зазначимо хочби полоцькі стінні малюнки Сальватора Рози. Усе се разом підносило Білорусь на одно з передніх місць серед культурного славянства, ставлячи її далеко перед Московщиною, — тодішнім славянським глухим кутом, що подібно до галапасної рослини годувала ся духовими соками Білоруси.

Одначе слідом за описаним „золотим віком“ історії білоруської культури почала ся доба занепаду. Граничним стовпом між ними є дата скасування в державнім життю великого князівства литовського уживання білоруської мови й заміни сеї останньої польською**. Під ту пору, себто з кінцем XVI ст. завмиранне білоруського національного життя зазначило ся зовсім помітно. Литовсько-руська держава, звязана в 1569 р. унією з Польщею, встигла стратити велику частину своєї самостійности. Вища й середня верства білоруської шляхти дуже швидко винародовила ся. Те-ж саме, хоча й повільнійше та не в таких гострих формах, відбувало ся й серед дрібної шляхти й міщанства. Позбавлений економічно й культурно сильних клас, пригноблений кріпацтвом, білоруський народ не тільки не міг дальше розвивати своєї культури, але не мав змоги навіть просто зберігти й попередніх здобутків. Лише основні, первісні елементи культури (себто мову, звичай й т. ин.) заховав він у собі, а все инше, що було, так сказати, „сметанкою“, верхками його попереднього розвитку, втягла в себе польська культура й — від тої доби воно виступає під польською одією, будучи в своїй істоті білоруським.

Одною з найсумнійших прояв зазначеного зубожіння білоруської культури треба безперечно уважати повний зник друкованої книжки на білоруській мові. Та про те, не будучи вже основою культурного будівництва на Литовській Русі, ся мова все ще всюди панувала в домашнім побуті багатьох верств населення, що хилили ся до Польщі. Сим і пояснюєть ся широкий розвиток рукописної білоруської літератури на цілім протязі XVII, XVIII, а почасти й XIX століть. Її напрям і зміст головно чисто-практичний (лічебники й т. ин.), хоча нерідкі й виїмки. Дешо піддержувало білоруську культуру уніяцьке доховенство, бо унія поширила ся майже виключно поміж простим народом і становила собою в краю неначе національну білоруську церкву. Починаючи від кінця XVIII ст., уніяцьке доховенство виголошувало свої проповіді, видавало релігійні пісні*** й т. ин. на білоруській мові. Останнім проявом сеї його діяльності був виданий в 1837 р. білоруський катехизм; два

* Зазначимо серед них Статут Великого Князівства Литовського, виданий в 1588 р., найцінніший пам'ятник національного білоруського права, яке повстало на підставі правничих основ, заложених ще в київську добу „руської“ історії.

** Се закріплено законом 1696 р.

*** З них відомі збірничок „Kantyczka“, вид. 1774 р. й поодинокі віршовані невеличкі річи „Radujsia, Boży narodzie“, „Nowa radość stała“, „Caru Chryste miły“, „Kaźń ludzi“ й інші, вид. 1771, 1778 і 1792 pp.

роки пізнійше відбуло ся „возсоединеніє“, злученне уніятів, катехизм спалено, проповідь на білоруській мові заборонено.

Ще більше значінне для тодішньої білоруської словесности мають гумористичні твори. Вже в XVII в. можна зазначити дотепний сатиричний лист на політичні й побутові теми, написаний ніби-то відомим ретором Мелешкою й поширений в багатьох відписах по цілій Білорусі. З того-ж часу походить цілий ряд білоруських комедій, писаних професорами риторики, або й самими учнями місцевих колегій. З них можна назвати напр. автора комедії „Doctor przymuszony“ (1787 р.), ксьондза Цецерского, його сучасника, проф. риторики й поезії в забільській гімназії К. Морашевського й инш. Жива білоруська мова звичайна прикмета сього роду творів. Нарешті в половині XVII-го-ж віку зявила ся віршована сатира на протестантського пастора, написана й видана езуїтом. По білоруськи в ній говорить (і добре говорить) селянин Seńko Naléwayko, пробуючи визнати ся в переповненій грецькими цитатами проповіді пастора. Ся сатира* була чи не першими** білоруськими віршами. Вона послужила початком цілого ряду гумористичних віршованих дрібниць, звичайно низькопробної вартости, з змаганням до тогож инший раз посміяти ся не тільки на білоруській мові, але й з білоруської мови, — добре мірило культурности місцевого панства. Для взірця вкажемо на паскудне й написане поганою мовою наслідуванне „Енеїди“ Котляревського, що вийшло зпід пера смоленського дідича Ровинського (жив на переломі XVIII й XIX століть, писав також і по московськи). Нарешті перед останніми роками зазначеної доби помічуєть ся навіть радикально-демократичну течію. Про її істнуванне свідчать напр. трагічні вірші селянського хлопчика зпід Крошина, дуже гостра „Hutorka Nobilja z Rustikusom, abo szlachcica z chłopotem“, що переходять ся в (приватнім) білоруськім виленськім музею і т. ин. зявища. Та про те їх треба уважати вістунами нової доби, як в історії краю загалом, так і білоруської літератури зокрема.

М. Богданович.

(Далі буде).

* „Witanie na Pierwszy Wiazd z Krolewca do Kadlubka Saskiego Wilenskigo Ixa Herr. N. Lutermachra“, вид. у Вільні 1642 р.

** Кілька рядків з Біблії Скорини, подібних до віршів, я не беру в рахубу.

Л.

Перед боротьбою по війні.

Ми не знаємо, якій частині нашого народу принесе війна увільнення з російського ярма, але знаємо напевно, що перед тою частиною, яка лишить ся в межах російської вязниці народів, стоїть ще тяжка боротьба за національне існування.

Перед війною російські чорносотенні організації розвинули свою найінтензивнішу діяльність саме на Україні, дуже добре розуміючи значінне сього злученого перед 250 роками з Росією краю для царської держави. По цілій Україні від Чорного моря до північних меж Чернігівщини та західних меж Холмщини, Волині та Поділля — як отрутні мухомори по дощі зростали організації „Союза Русскаго Народа“, „Союза архангела Михайла“ й такі інші більш чи менш чорносотенні організації, які головною своєю працею уважали боротьбу з „мазепинством“. Разом з тим і російські ліберали посунули так швидко по шляху націоналізму, що в сім відношенню між ними та чорносотенними партіями лишили ся різниці хіба щодо тактики, але не щодо програми.

Війна безперечно сильно наблизила одну до другої всі російські партії. Російські чорносотенні партії зробили ся менш реакційними, щоб мати спроможність працювати разом з лібералами, а ліберали зробили ся менш радикальними, щоб робити разом з правительством. Тому „Нов. Время“, „Колокол“, „Голось Руси“ й такі інші реакційні часописи пишуть часом остількиж ліберально, як раніше поступові часописи, а „Рѣчь“, „Русское Слово“ „Утро Россіи“ і т. д. містять часом найбільш шовіністичністаті.

Праця чорносотенних організацій на Україні в часі війни у великій мірі втратила свій погромний характер і се дало їм можливість у багатьох випадках виступати разом з ліберальними націоналістами. Війна незалежно від її кінця вже принесла консолідацію російських реакційних і ліберальних націоналістичних партій, а се безперечно зробить боротьбу українського народу з російськими націоналістами на Україні ще тяжшою ніж раніше.

Але війна не лише сконсолідувала російські партії, вона перенесла й переважну частину воєнно-громадської діяльності Росіян на Україну, вже через те, що Україна з її національним осередком — Київом лежить безпосередньо поза фронтом найголовніших воєнних операцій російської армії в Галичині й на Волині. Самий Київ зробив ся величезним варстатом воєнно-промислової діяльності всякого роду комітетів, Союза земств і міст і т. д. До тогож на Україну перенесено велику частину російських підприємств з зайнятих теренів Курляндії, Литви й Білоруси, дуже часто не лише з машинами, а й з робітничим персоналом, національно чужим Україні. Значна частина сих підприємств, заснованих у цілях задоволення військових потреб і боротьби з закордонним промислом, полишить ся на Україні й по війні.

Як українські, так і старі чужоземні підприємства на Україні вже давно перед війною лучив деякий оборонний крайвий сепаратизм супроти центральної Росії. Але перенесені на Україну в часі війни російські підприємства будуть з певністю принаймні в перших часах старати ся піддержувати можливо найтісніші органічні звязки з центральною Росією. В тих підприємствах, які викликані на Україні потребами війни і які постараять ся існувати й далі, примітивні ся до потреб мирного часу, безперечно взяли участь і місцеві люди, не з патріотизму, якого небагато і в московських капіталістів, а виключно в цілях зиску. Участь місцевого елемента в нових підприємствах на Україні зменшить безперечно їх централізаційні тенденції, але сей місцевий український елемент загострить національну

боротьбу не лише між окремими підприємствами, а й перенесе її в поодинокі організації підприємств.

Елементарна боротьба сепаратистичних і централістичних течій в економічній життю на Україні давно вже скристалізувала ся і в свідомості заінтересованих осіб. В свій час ми повідомляли наших читачів про утворення нової організації представників українського промислу та торгівлі на Україні в Одесі, яка має своєю цілю розвиток економічного життя на Україні та вивозу з неї. Орган російського націоналізму, „Новое Время“, виступив з дуже гострою критикою сеї торговельно-промислової організації „південної Росії“. Іншим разом „Новое Время“ виступило з великою статтею, в якій проголошувало необхідність тіснішого получения економічного й громадського життя України з центральною Росією. Голос „Нового Времени“ дуже часто буває голосом російського правительства, але, й поминаючи се, можна бути певним, що правительство по війні розвине на Україні свою централізаторську політику ще безоглядніше ніж перед війною і знайде тут ще більшу ніж раніше поміч російських націоналістичних організацій. З своїми заборчими плянами на Україні Росіяне навіть не криють ся. Один з таких жвавих московських підприємців, Демідов, висловив перед співробітником „Рѣчи“ Протопоповим навіть надію зробити з Києва щось подібне до другої російської столиці.

Опираючи ся на потреби війни, російські громадські організації здобули собі й більшу свободу діяльності на Україні, а поразки Росії на полі бою безперечно збільшать і далі політичну волю в межах Росії, а тим самим зміцнять і діяльність російських націоналістичних організацій на Україні. Але певно й українські громадські сили використають евентуальне зменшення гніту деспотичної Росії, щоб зорганізувати ся і гідно виступити проти нової навали російського націоналізму. Українці не повинні лише втрачати жадної мінутки; міжтим, як російська держава слабеє у війні, Українці повинні організувати ся до нової боротьби за волю національно-політичного розвитку в її середині.

М. Троцький.

3 Поліся.

Безпереривний ялівцевий гай розбіг ся громадками по пісковім степу. Денеде тільки одним заблукала сосна, що виглядає між тими громадками ялівцю, як пастух, що пильнує своїх черед. Не пнеть ся вона в гору, а задивила ся на яловець, держить ся близько землі. А там, ще дальше на північ, згинув і яловець, а розлило ся море піску ген у даль, що й кінця не доглянеш. Верстов кілька треба пройти, заким добеш ся знову до такого самого ялівцевого ліса або болота, якого ні пройти ні обминути. Се доходиш до країни, де зачинають ся праліси очеретів і лози. Що вони криють, того, як говорять Поліщуки, нехай не бабагасть ся хрещеному чоловікові збагнути своїм розумом. Там царствують щезники, блуди, напастники, відьми, там є оселя різної нечистої сили.

З сими болотами сусіднують звичайно великі непрохідні соснові ліси, а їх краєм повязали ся ланцюгом нав'язні вітром піскові кургани, високі на десять до двадцять метрів, що мов охоронний вал стережуть входу до храму святої тиші поліського соснового бору. Коли-ж доглянеш з такого кургану, як здалека бовваніє зеленю розложистий ясен, або як висока тополя верхом досягає неба, то знай, що там під її опікою криють ся людська оселя або розложило ся поліське село.

Села на Полісю знаходять ся звичайно там, де є великі озера або сусідує ліс. Озера й ліс є природною основою і ознакою поліських сіл. Села є двоякого типу. Одні з них складають ся з одної або більше вулиць, вздовж яких по обох боках почіпляли ся до себе стріхами хати. Вулиці в сих селах гарно обведені одним нерозлучним плотом, висаджені по краях тополями, ясенями або кленами. До кожної

хати провадить з вулиці брама, ворота або фіртка, яка так щільно прилягає до плота, що творить з ним одну цілість.

Другий тип сіл, що й частійше їх подібати, се села, які повстали через сполучення колись цілком від себе відокремлених загород. Також така загорода обгороджена довкруги плотом, парканом або частоколом та обсаджена тополями, дубами, ясенем або кленом. Такі то села не мають вже правильного виду, а розкинені загородами по всіх сторонах, так, що відразу можна замітити, яким способом з поодиноких, колись то від себе відосібнених осель склалося з часом село.

Господарські будинки — сказати словами Поліщуків: „підварок“ — досить великих розмірів. Побудовані вони в углі з п'ятиналевих соснових тертиць, а нерідко можна знайти, що цілими таки соснами, тільки з більшого трохи обтесаними, видильовані стіни по клунях і хлівах. На оборі та в господарських будинках є зврцевий порядок, а гарне пошитте стріхи мило вражає око.

Зате знову низенька хатина з маленькими віконцями знідло виглядає в порівнянні з „підварком“. Третину цілого простору в хаті займає піч, що служить старим дідусям і бабусям, як вони живуть уже на ласкавім хлібі й бавлять унучат, місцем теплого захисту та нічного спочинку. Хата знадвору побілена глиною, в середині стіни й стеля миті. Маленький, на червоно помальований столик, дві лавки, що держать ся стін, ослін, кілька маленьких стільчиків, а вкінці мисник — от і всі хатні знаряди в Поліщука. Замість ліжка є так звані „примости“, себто кілька до себе збитих дощок, уміщених звичайно від сторони запічка, так, що зовсім не тяжка є комунікація між ними й печею. Хату освічують лучиною, себто дрібними сосновими смільними трісочками, які палить маленький хлопчина, на котрого припала черга, на свічнику. Чистотою й охайністю хата Поліщука зовсім не грішить. Се-ж і не дивниця! Поліщуки живуть ще й дотепер патріархальним звичаєм по дві-три, а то навіть і чотири сімі разом. Одначе не можна твердити, щоб се було звичаєм у Поліщуків, але, здається, конечність вимагає сього. Поліщук може сяк так господарювати тільки тоді, коли в нього є багато робочих рук, тому нерадо ділить він свій „участок“, але дуже охоче приймає до хати дві або три невістки, що приносять йому свіжу робочу силу. Треба зважити, що Поліщуки крім свого головного зайняття, а се випасу худоби та безрог, мусять ще иншим способом промишляти, як виживити свою сімю та скотину. На хліб, який йому вродить пісок, Поліщук не дуже рахує тому, що сього хліба вистарчає для нього ледви до Різдва. Так само й сіна не достало-б йому, щоб перезимувати худобу, колиб він літом не купив сінокосів і паросовища в „казьонних“ лісах. Як бачимо з того, Поліщук мусить мати до розпорядимости багато робочих сил, бо крім тих, що вдома зостають ся коло господарства, мусить призначити з сімі й кількох іти в світ і заробляти на хліб і сіно. Звичайно літом зостається коло господарства старий батько з жіноцтвом, а сини й зяті йдуть на заробітки, і то без вагання куди, тільки щоб можна було добре заробити. Чужої сторони й чужих людей Поліщук не лякається, а оповідання „бувалих“ заохочують і інших пускати ся в широкий світ. На зиму вертають вони до дому й тоді спільно цілою сімєю беруть ся знову за роботу, а се до деревляного промислу. Деревляний промисл є зимовим заняттям Поліщуків. Доставляють виробів з обсягу промислу колодійського, боднарського, а навіть столярського. Часом збирається не тільки одна сімья, але кілька семейств і по умові між собою мають вони якусь скількість виробів з вибраної собі гадузи деревляного промислу на означений реченець доставити на спільний склад. Коли кожда сімья випродукувала означене її число виробів, тоді щойно розвозять по всіх ярмарках волинської, мінської та подільської губернії.

Крім випасу худоби й деревляного промислу розвивається тут, одначе ще на дуже примітивних основах — гон-

чарство. Виробами з обсягу гончарства заливають Поліщуки всі ринки менших містечок Волині й Поділля.

Не від річи буде зазначити, як в останніх часах брали Поліщуки поволі й торгівлю худоби в свої руки. Творили вони спілку й то того роду, що з кожного села входило до неї по кількох людей. Сі люде мали по селах скупувати худобу, — до часу її випасати, а коли разом назбирали вже більшу скількість, тоді гнали за Буг і там продавали. Оповідать тепер, що добре на сім заробляли та скоро доходили до багацтва.

Уже самі природні обставини: недостача доброї землі, недостача хліба — показали Поліщуків дорогу в широкий світ, зробили з нього рухливого, доброго й підприємчивого робітника, а навіть вдалого торговця та купця. Доказом нехай послужить спільна продукція деревляних виробів, винайденне для себе ринків збуту, а вкінці й сі торговельні спілки для збуту худоби.

Недостача освіти стояла їм на перешкоді, що вони не могли поставити свого домашнього деревляного промислу на вищій щабель розвитку. Сю причину відгадали вони вже самі й не можна почути, коли їм говорить ся про потребу науки, такої балачки, „що, мовляв, з науки не буде він хліба їсти, а землю орати буде вміти й без школи“; але противно, Поліщук, блукаючи по світі, мав нагоду сам переконатися про значінне освіти та нераз таки приходило ся йому самому й то доволі прикро відчути тавро своєї темноти. „Наука, як говорить, то добра штука“. „Не важко її носити, навіть і на квіт не заберуть.“

Відповідно до багацтва поліського піску є й така сама вибагливість Поліщуків під оглядом їди й ноші. Їх головною поживою крім каші, гороху та квасолі є бульба, що заступає місце хліба. Потрав з муки не знають, бо пшениця не родить ся, а жито, яке мають, не вистарчає і на хліб. Крім сього їдять вони багато молока та й без сала не може Поліщук обійти ся; щоб найбіднійший був, мусить до року забити хоч одного кабана.

Ноша Поліщука дуже скромна. Мушники крім так званої української шапки або московської фуражки носять одіж власної роботи. Сі дві річи — першу на зиму, а другу на літо — купують по крамах. Груба сорочка, спущена по штанах зверху, а підперезана широким ремінем, чорна або біла семряга, личаки, плетені з липової, берестової або вазової кори, а вкінці ремінна калитка, що висить через плече в кожного, з кресалом, крем'янем і губкою, от і буде повний стрій Поліщука.

Жіноцтво купує вже одіж по крамах. Шиють „каптани“ та спідиці з „бархану“ та любують ся у великих, цвітистих хустках. Для окраси вішають на шию шкляні різнородні коралі, які прозивають „пацьорами“. Сорочки в дівчат на ковнірі, уставках і пазусі гарно вишиті зврцями всілякого листа. Літом звичайно ходять босі, а зимою так, як мушники, в личаках. На каптани зимою одягають чорні або білі свити, які підперізують вузькою крайкою. Окрасою рук є перстені, які носять по кілька на однім пальці, як дівчата, так і молодці, а навіть і старі баби.

Поліщуки говорять чистою нашою мовою. Вислови московського походження в них далеко менше (можна) почути ніж в лугцькій або дубенській повіті. Найменше московських слів уживає жіноцтво й дівчата. Тільки як говорять, і то з незнайомою собі людиною, громадські „грамотії“, писарь або староста, вони силкують ся час від часу докинути перекручене якесь московське слово і немов тим хотять показати, що вони вже вміють з панями розмовити ся, або що се говорить начальство.

Люде на Полісію прозивають себе Поліщуками, хахлами або Малоросами. Часом звуть себе й „руськими“, одначе сього слова вони вживають у значіну державної приналежності так, як напр. у Галичині „австрійський“. Різницю між собою й „кацапом“ Поліщук знає, бо нераз приходило ся йому стрічати їх та й при тій нагоді переконатися, що в них инша мова, звичаї, обичаї, а навіть, як сам Поліщук говорить, „характер“.

Слідів змосковщення та заціплення ідеї „одного руского народа“, розмірно до зусиль почаївських батюшок, які і по Полісю бушували, не видко, а коли Полішук зачне розповідати, як то „Русь йшла“, то треба зо сміху за боки брати ся. Здасть ся, що „архирусский“ Віталій своїми церковними шопками більшу шкоду приніє для ідеї „истинно-русских“ ніж користь. А як Полішуки зрозуміли ідею „истиннорусских“, видко з того, що в одних селах уходить сам таки Віталій за обманщика, в інших за злодія, а в третіх говорять, що добре було-б, якби був знайшов ся такий мудрака, котрий перехрестив би його ломакою по голові, щоб другий раз не заблагало ся йому відвідувати Поліся.

За мирних часів золотою мрією Полішука був поділ державних лісів і сінокосів. Одначе тепер одиноким його бажаннем, аби був скоро мир. Не в голові йому, до кого його сторона належатиме, бо, мовляв, чи буде той, чи другий, чи третій, жаден з них не скаже „на“, а тільки „дай“. Так то від віків судило ся нам і се є для нас одинадцятю „заповідю божою.“

Волинь—Смолярі.

М.

З поезій полоненого О. Кобця.

Людина—салдат.

„Тра-та-та-та, тра-та-та-та“—
Сипле ритмами вагон.
Ніч на дворі. Ночі шати
Світ сховали від вікон.

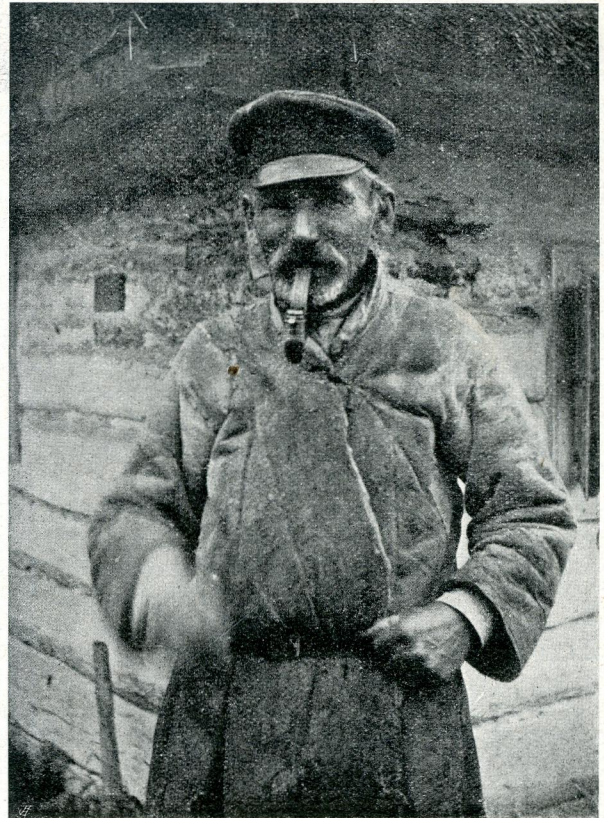
Я вдивляю ся даремно
В чорну пляму у вікні:
Темно там... В вагоні темно...
Сумно... Холодно мені.

Мій конвойний коло мене,
Похиливши ся, сидить, —
Про життя своє нужденне
Так довірньо шепотить.

Мов по збігу довгих років
Брата рідного зустрів
Й пережитого потоки
Перед ним тепер розкрив.

Ковельщина, с. Луківка. Сімя.

Ковельщина, с. Луківка. Дідусь.

Я вслухаюсь тильно-тильно,
Спочиваючи, зітхну;
Він замовкне, — я повільно
Про своє життя почну.

То звучнійши, то знову тихо
Наші сиплють ся слова...
Чую... Чую—спільне мило
Наші душі розкрива.

* * *

Тихше, тихше ритми киди,
Мов втомивши ся, вагон...
Ось спинив ся одпочити.
Ми виходим на перон.

Світло. Натовп. Крики чути. —
Офіцер десь промайнув...
„Руський, Руський, гайда тут!“ —
Гостро хтось мені гукнув.

Оглядаюсь: мій конвойний!
Очі сиплять іскри зі,
Погляд хижий, неспокойний...
Зникли враз мої жалі...

* * *

Так довірньо наче з братом
Горем, радістю діливсь...
Мить!.. І знов він став салдатом, —
Я-ж — полоненим лишивсь!

„Кружок тамбуристів У. С. С.“

Українські Січові Стрільці від початку свого існування мають свої добре зорганізовані хори, свою дуту та смичкову оркестру, що грає чужі та власні стрілецькі композиції. Нераз виступали вони й публично на вечірках і на концертах і перед чужинцями (в Мукачеві 1915 р.) й перед своїми дали доказ, що є майстрами на сім полі. У червні с. р. збагатили ся вони ще о один музичний „кружок“ — кружок тамбуристів (мандоліністів). У його склад входять від початку товариші, що вже перед війною вмлі грати на мандолінах, гітарі і т. п., а які тепер перебувають у Січовім Коші на відпочинку. Число членів кружка дошло до п'ятнадцять.

Понуку заснувати такий кружок дав т. Володимир Ласовський, що був його головним організатором. Дня 11 червня с. р. скликав він знайомих товаришів-інтелігентів, що „вміють перебирати пальцями“ на засіданні, зreferував справу заснування кружка, представив духові користі, які будуть мати з того товариші, й закликав усіх присутніх, щоб згодили ся належати до сього кружка. На тім засіданні були отсі тт.: підхор. Л. Гринішак, дес. А. Баландюк, дес. І. Мойсей, дес. Р. Шавала, дес. М. Луцький, вістун Калина, стр. Люб. Попель, стр. Пл. Ранчаковський, стр. І. Петрина, стр. Якимович, стр. Радіш, стр. Кирилович і стр. Бобнюк. Вони всі вписали ся до кружка, уложили свого роду „статут“ і ухвалили назву кружка (на внесенні т. А. Баландюка) „Кружок тамбуристів У. С. С.“ Слідом за тим вибрали також виділ кружка. Головою вибрано т. П. Ранчаковського, який яко вправлений вже перед війною дірїгент обняв батуту тамбуристів. Касієром і писарем настановлено т. В. Ласовського, який попри те, що зорганізував кружок враз з т. Баландюком, Шавалою й ще кількома, поклав найбільше заходів коло його розвитку. Господарем, себто опікуном над інструментами, вибрано згаданого вже т. Романа Шавалу. Він, будучи знаменитим різьбарем і майстром, зробив сам великий бас і кілька інструментів для „кружка“. В міру потреби направляв також старі інструменти. При своїм заснуванні мав „кружок“ заледви дві мандоліни до розпорядимости. Та завдяки второпности й енергії виділу вдало ся роздобути в доволі короткім часі коло тринадцять інструментів. Кілька зробив сам т. Шавала, а решту куплено. На сю ціль зятягнуто довг, який сплачує „кружок“ кожної декади (10 днів).

Товариші розділили між собою гру ось так:

I мандоліну мають: тт. Бобнюк і Якимович; II манд. мають: тт. Калина і Ласовський; III мандоліну: тт. Мойсей

Від ліва до права стоять: стр. Кирилович, стр. Петрина, дес. Шавала, стр. Радіш, стр. Ранчаковський. Сидять: стр. В. Ласовський, дес. Мойсей, стр. Якимович, дес. Баландюк, віст. Калина.

Ковельщина, с. Луківка. Молодиця.

і Попель. I бобаро має т. Петрина, II бобаро має т. Шавала. „Бісорніцу“ (сербський інстр.) має т. Радіш. Чельо має т. Баландюк; контрабас — т. Гринішак, гітару — т. Кирилович, бердо — т. Луцький.

Вибір нот до гри має „кружок тамбуристів“ доволі різнородний. Побіч мелодій чужих авторів грають тамбуристи народні мелодії й питомо-стрілецькі композиції, авторами яких є тт. Ранчаковський і А. Баландюк. — Гарними літніми вечерами збирав ся „кружок“ у одного з „виділових“ та уладжував гарні вечірки або й серенади. Найчастіше бувало се в часі побуту С. Коша в Потоці коло Рогатина та в Розвадові. Головний склад слухачів становили селяне, що просто захоплювали ся грою, а при тужних народніх чи стрілецьких мелодіях покотила ся неодна сльоза з синіх дівочих очей.

Тепер приготувляють ся товариші-тамбуристи до супроводу стрілецькому хорови на Різдво. Хотять прикрасити товаришам таке дороге, бо традиційне для молодих борців свято.

Ось так видобули ми на денне світло ще один доказ, що наші У. С. С. побіч добрих оборонців поневоленої матери України — є також любителями штуки.

У. с. с. Юра Шкрумеляк.

По російській Україні.

(На передодні пробудження народньої маси. — Замкнені губернії для втікачів. — Максимальні ціни на збіже. — Селянство та грин. — Замітна телеграма. — Вісти з Київ: російська господарка; кріличе мясо; реквизиція приватних лісів на паливо; підвищення підмоги земській службі; фабрика фалшивих документів. — Вісти з Харкова: новий Губернатор; просьба скасувати максимальні ціни; дрова й вуголь; пожар фабрики. — Суми: просьба о реквизицію зерна. — Вісти з Катеринослава: наслідки кватирного закон; вуголь. — Вісти з Чернигова: збірне закупно продуктів; вперта городська рада. — Ніжин: нова вища шко-

ла. — З Полтави: зменшення пайки мяса. — З Ростова на Дону: мука; подорожні освіти; з університету; скандал з стипендією ім. Д. Рубінштейна. — З Катеринодору: мучна криза. — Вісти з Одеси: недостача муки; офіційне призначення хоодаків. — З Симферополя: рішення губернатора Княжевича. — З Поділя: новий посол до Держ. Думи. — Вишиця: засланне на підставі підробленого наказу. — Проскурів: карточки. — З знищеної Волині: военні шкоди; реквізиція збіжа.

Який вплив буде мати війна на село й народні маси Росії загалом, а українські зокрема?

Відповідь на оце прецікаве питання дає на основі начної обсервації саме українського села „Екатеринославская Земская Недѣля“: „Разом з первобутньою монотонністю сільської культури — читаємо — поражєє й убогість духового життя сільського населення. Після скасування горівчаного монополю, який „оживляв“ житє в Росії, підняло ся з повною силою питання винагороди народови його „втрата“ чим небудь розумним, корисним, що відповідає більше культурним потребам і вимогам. Одночасно-ж віками призвичаєна до „ростинно-жувачного істнування“ народна маса одержить завдяки війні — щодо сього можна бути певним — такий товчок, що, не будучи пророком, легко передсказати в найближшій таки будучині, зараз по закінченню війни, її стихійне пробудження. На се треба бути приготованим, щоб мати змогу вийти сьому пробудженню назустріч у повнім узброєнню культурних сил і засобів й уникнути яких небудь вибриків, до анархістично-хуліганських влючно. Росія побачила близько Европу й Европа побачила Росію. Вісти про те, „де краще“, правда про те, як живуть в Европі, доходять і дійдуть до найглухійших кутів нашої батьківщини та всім стане стидно самих себе, своєї відсталости. І се буде найкраща хвиля в життю народу в Росії, яка дасть змогу повернути народне житє в русло культурного істнування, до світла й щастя. І треба ділати, треба спішити ся з підготовленем питання про освіту народу. І сотній — тисячний раз лишаєть ся повторити: негайно треба поширити шкільну й позашкільну освіту на цілу сільську Русь, на кожде село й присілок.“

На розпорядок міністерства замкнено для воєнних втікачів окрім Петрограду й 9 північно-західних губерній, міжними й отсі українські: київську, подільську, херсонську, волинську, бесарабську й городненську.

Щоб забезпечити армію й населенне хлібом, міністер рільництва визначив на час аж до жнив 1917 р. максимальні ціни на збіже й деяку городовину для європейської й азійської Росії, а то на жито, пшеницю, овес, ячмінь, просо, гречку, горох, сочевицю і квасоло. В українських губерніях ціни вичислених родів збіжа й городовини такі: Ж и т о: київська губ. — 1 карб. 53 коп. за пуд, подільська й волинська — 1 карб. 62 коп., харківська, чернигівська й полтавська — 1 карб. 46 коп., кубанська обл. і ставропільська губ. — 1 карб. 35 коп., бесарабська, херсонська, катеринославська й таврійська — 1 карб. 40 коп., курська й воронізька — 1 карб. 52 коп., донська обл. — 1 карб. 44 коп. П ш е н и ц я: київська — 1 карб. 95 коп., подільська й волинська — 2 карб., харківська, чернигівська й полтавська — 1 карб. 90 коп., тверді роди — 2 карб. 04 коп., бесарабська, херсонська й катеринославська — 1 карб. 81 коп., тверді роди — 1 карб. 95 коп., таврійська — 1 карб. 81 коп., донська й кубанська обл. і ставропільська губ. — 1 карб. 90 коп., курська й воронізька — 1 карб. 95 коп., тверді роди — 2 карб. 09 коп. О в е с: київська, харківська, чернигівська й полтавська — 1 карб. 63 коп., подільська й волинська — 1 карб. 67 коп., курська й воронізька — 1 карб. 58 коп. Я ч м і н ь: київська, харківська, чернигівська й полтавська — 1 карб. 33 коп., подільська й волинська — 1 карб. 43 коп., ставропільська — 1 карб. 14 коп., кубанська обл. — 1 карб. 19 коп., бесарабська, херсонська, катеринославська й таврійська — 1 карб. 28 коп., курська й воронізька — 1 карб. 28 коп., донська обл. — 1 карб. 24 коп. П р о с о: київська, полтавська, харківська,

чернигівська, бесарабська, херсонська, таврійська, катеринославська, курська, воронізька — 2 карб. 80 коп., подільська й волинська — 3 карб., кубанська обл. й ставропільська губ. — 2 карб. 40 коп., донська обл. — 2 карб. 60 коп. О п и х а н е п р о с о 20 коп. за пуд дорозше. Г р е ч к а: київська, подільська, волинська, полтавська, харківська, чернигівська, херсонська, воронізька й курська — 3 карб. 40 коп. Г о р о х: київська, подільська, волинська, чернигівська, полтавська, харківська, херсонська, бесарабська, зелений — 2 карб., вікторія — 2 карб. 20 коп., воронізька, курська, простий — 2 карб., вікторія — 2 карб. 40 коп. К в а с о л я: херсонська, чернигівська, харківська, ряба — 1 карб. 80 к., біла — 2 карб. 20 коп. С о ч е в и ц я: полтавська, чернигівська, харківська, подільська — 2—3 карб.

Подані вище максимальні ціни обовязують одначе тільки при добровільній продажі збіжа. На випадок відмови продавців відступити збіже добровільно по максимальним цінам повновластники міністерства рільництва для закупна збіжа для армії, а також повновластники спеціальної ради по харчовим справам мають право реквірувати сї продукти з знижкою максимальних ціл на 15%.

Отєя постанова, що є властиво карним параграфом, се бич передовсім на селянство. Бо на думку деяких кругів, до якої прихилиєть ся очевидно й міністерство рільництва, „селянство тепер зовсім не заінтересоване в продажі своїх продуктів, бо на селі великий надмір гроша. Заробітня платня не по мірі висока, приплив у село 30-ти мільонів державної підмоги також відбиваєть ся дуже замітно, — селяне скоро зовсім не будуть нічого продавати.“ Таке сконстатував саме член Держ. Ради, кн. Голіцин, на засіданню спеціальної ради по харчовим справам, яке відбуло ся недавно під проводом міністра рільництва в справі максимальних ціл на сіно й солому.

Максимальними цінами на зерно, муку та хліб займав ся в останніх часах також і київський краєвий воєнно-промисловий комітет. Сей комітет у хвилі, коли ся справа наближувала ся вже до остаточного порішення радою міністрів, вислав міністри рільництва телеграму, зміст якої такий: „Київський краєвий воєнно-промисловий комітет, виконуючи відповідальну роботу для оборони й прикладаючи всі зусилля для можливо інтензивного ходу сеї роботи, уважає своїм обовязком звернути вашу увагу на те значінне, яке для численних груп населення, що виконують замовлення комітету, має рівень ціл предметів поживи — передовсім ціна на збіже. Супроти сього управа комітету, обдумавши питання про намірене значне підвищення максимальних ціл на збіже, просить вас виявити можливе співділанне у тім, аби такий рішучий крок в обовязі економічної політики держави — крок намірений у тяжкий воєнний час, коли питання засобів поживи й без того загострило ся — зроблено тільки по глибокім розваженню всіх його результатів. Управа комітету не тратить надії на те, що ціни на зерно, муку та хліб не будуть установлені вище того, що необхідне для справедливої заплати сільським господарям, мельникам і пекарям. Глядячи з тяжким почуваннем на змагання ріжних клас населення до незвичайно високої наживи у хвилю найбільшого історичного досвіду, комітет просить вас здержати своїм впливом сї змагання й тим облекшити краєви може довгу ще боротьбу з ворогом, не викликаючи в себе господарських трудностей.“

Таку телеграму вислав до Петрограду київський краєвий воєнно-промисловий комітет, піклуючи ся про засоби поживи в теперішню тяжку під сим оглядом хвилю.

А міжтим з самого Київа доносять таке: На засіданню губерньської санітарної комісії викрито страшні факти злочинної дезорганізації міської господарки. Викрило ся, що місто занастило сотки тисяч пудів приготованих для населення продуктів. Проф. А. Малков підніє питання про долю двохсот тисяч пудів муки, яка лежала в міських складах. Ся мука згнила та зробила ся неможливою для ужитку не лише людей, а й звірят. Такуж саму долю мали й величезні поклади риби, яка також зробила ся не до ужитку. Проф.

В. Ляндеман стверджує заяву Малкова, говорячи, що огляд міських складів зробив на нього дуже тяжке враження. Величезна скількість купленого містом сїна лежить і гниє в складах, міжтим як населення не має і трошки сїна. Зложена в купу мука гниє і нестерпно смердить. Мішки з сіллю перемокли й перетворилися в камінь. Комісія домагається негайного поліпшення ладу в міських складах. — Загально відчувається у Києві недостачу м'яса. У зв'язку з тим почалося се сильне закупно криликів. Усі крилики по криликарнях розпродані. Стала записувати ся на чергу, причім продають кождому найбільше одну пару. Ціна одного крилика підняла ся до 5 карб. — Цювновластник для забезпечення Києва опалом член Думи, А. Савенко, підняв питання про необхідність в цілі забезпечення Києва паливом реквізиції приватних лісів, бо всі державні ліси в районі Києва вже вичерпані. Ся справа обговорювала ся на засіданнях ради для забезпечення Києва паливом, яка предложення Савенка прийняла одноголосно. — Губернське земське зібрання постановило з огляду на дорожню знову підвищити підмогу земській службі; передовсім молодшій. Висоту підмоги установлено від 1 карб. до 1 карб. 75 коп. на добу. Особи, які крім у земстві служать ще в інших закладах, підмоги не дістануть. — Слідча комісія викрила організації, які займали ся видаванням дезертирам й особам, які ховали ся перед військовою службою, фалшивих, а також і правдивих документів для свободного життя в цілій державі. Осередок організації находив ся у Києві. Кожного клієнта піддавали докладній провірці. На документи була установлена постійна такса: за фалшивий документ — 300 карб., а за правдивий, переведений через книги офіційної інституції, — 1000 карб. Арештовані голова організації Барінгольц і цілий ряд його агентів: Карпенко, Галаган, Гребень, Фраткін, Найдорф й ин. Під час ревізії знайдено широкую переписку й готові різні документи.

Прибув до Харкова новий губернатор А. Келеповський. Знайомлючи ся з представниками різних громадських й офіційних інституцій і їх діяльністю, він спеціально зацікавив ся діяльністю харківської громадської управи. Городський голова Харкова, відомий український історик і громадський діяч, проф. Д. Багалій, познайомив губернатора подрібно з діяльністю всіх тих відділів, якими завідують члени управи. Опісля новий губернатор звернувся до присутних з короткою промовою, в якій зазначив складність управи харківською губернією й сказав, що при відїзді з Петрограду три міністри говорили йому, що управа харківською губернією вважається одною з найтяжших і найвідповідальніших, особливо-ж у нинішні грізні часи. Одначе губернатор висловив надію, що при взаємній доброзичливості, при приятельськїм й енергічнїм співділанню представників земств, городів, відомств і т. д. трудна й відповідальна праця принесе добрий успіх. — Городська рада підняла заходи, щоб скасувати в Харкові максимальні ціни на харчові продукти. Свої заходи мотивує рада повною неможливістю погодити максимальні ціни з цінами ринку, які змінюють ся що 2—3 дні. — Недалека зима веліла городській раді заздалегідь оглянути ся за опалом для міста. З сею цілю звернула ся вона до начальника кубанської області з просьбою дати дозвіл на вивіз дров з Кубанщини в скількості 500.000 пудів. Одначе просьба зустрінула ся з відмовою. Причина відмови — невеликі засоби готових дров на Кубанщині загалом і велика потреба їх для місцевого населення й фабрик. Краще повело ся Харкову з вуглем. На один тільки жовтень призначено для його вжитку 2 мільони пудів. — Згоріла велика фабрика цукорків т-ва Жорж Борман. При гашенню вогню uszkodжено велику скількість цукру й паперу. Шкода велика. Причина пожару невідома. Фабрика була обезпечена на 2 мільони карб.

Не дивлячи ся на знаменитий урожай у повіті, у Сумах зовсім нема житної муки й відчувається недостачу також пшеничної. Харчова комісія рішила просити губернатора реквірувати зерно й примусово молоти його в місцевих млинах.

Опублікування нового кватирного закона викликало з боку багатьох власників домів у Катеринославі підвижку плати за мешкання на 10%. — Крім того в місті повна недостача опалу. Т. зв. вуглева комісія спинила видавання дров і вугля. Положення міста з 350.000 населення грізне.

Відбули ся великі збори служби всіх громадських й урядових закладів Чернигова в справі збірної закупки найкращіших предметів поживи. Порішено зорганізувати з повновастників кождого закладу загальний комітет для організації закупки. — Недавно чернигівська городська рада дозволила продавати в городі виноградне вино. Одначе губерньська управа для земських і городських справ скасувала дозвіл ради. Городська-ж рада рішила стояти таки при своїй ухвалі й постанову управи оскаржити перед сенатом.

Міністерство просвіти дозволило відкрити нові вищі жіночі чотирірічні історично-філологічні курси в Ніжині з літературним і історичним відділами.

Як повідомляють з Полтави, нарада голов земських управ постановила зменшити установлену т. зв. мясопустним законом норму споживання м'яса по містах до 3-ох фунтів на місяць на одну душу населення.

Городська дума в Ростові на Дону затвердила підвищенне оплати за науку в городськїм жіночїм медичнїм інституті до 200 карб. Се підвищенне викликане тим, що професори, які давнійше годили ся читати лекції за оплату 200 карб. за годину, тепер зажадали 350 карб. Багато курсисток взяло свої просьби назад, бо не змогли зложити нової оплати. — Городська харчова комісія звернула ся до городонаначальника з просьбою приборкати ростівських мельників. Комісія вказує, що мельники мають повну змогу продавати житню муку по 1 карб. 30 к. за пуд, а між тим вони підбили ціну за п'ятипудовий мішок до 10 карб., то є до 2 карб. за пуд. — Ректором варшавського університету, який евакуовано до Ростова н. Д., вибрано знову проф. С. Вефова. — Ростівський купецький банк пожертвував 6000 карб. на утворенне стипендій ім. банкира Д. Рубінштейна при варшавськїм університеті. Одначе рада професорів відкинула жертву банку. Д. Рубінштейн відомий спекулянт і за свою діяльність саме тепер арештований.

В Катеринодарі поветала була мучна криза. На приказ начальника області поліція розелідила місцеві склади муки. Найдено великі запаси муки. Всю муку зареєстровано й передано городській управі для видачі пекарям за окремими квитками. Таким чином штучно викликано кризу усунено.

Нестало муки і в Одесі. Городонаначальник скликав нараду для усунення кризи. виявлено ся, що місто було забезпечене зерном на 1½ місяця, а кризу викликало те, що більшість млинів працює виключно для потреб армії. — Супроти дорожні й недостачі шкіри — голова одеського-городського зїзду мирових суддів, проф. Смірнов, офіційно дозволив усій службі, як у канцелярії зїзду, так і в канцелярії мирових суддів приходити до служби в ходаках. Ціна пари ходаків в Одесі — 1 карб. 50 коп.

На просьбу сїмферопільської городської управи о підвищенне такси на хліб і муку та скасування такси на масло губернатор Н. Княжевич рішив: „Відмовити. Вільна конкуренція перемінила ся в мародерство. Такси на муку підіймати не позволю, бо піклую ся про бідне городське населення, про яке не шкодило-б подумати й городській управі.“ Далше губернатор поручає управі зорганізувати широке закупно продуктів для продажі населенню по власній ціні.

В „Сенатск-их Відомост-ях“ опубліковано, що на опорожнене місце члена Держ. Думи з подільської губернії вступав на підставі 144—145 стт. виборчого закона Г. Андрійчук, який в часі виборів дістав більш ніж половину голосів.

Дуже характеристичною для відносин, які тепер панують у Росії, є історія заслання чотирьох купців з Вин-

ниці на підставі... підроблених документів. Як оповів один з арештантів винницької тюрми іншим арештантам, наказ засланця згаданих кушців сфабриковано в самій таки тюрмі. Про се довідали ся свояки арештованих і почали в'ясувати правильність засланця. Вони звертали ся до різних інституцій, одначе не діставали ніякої відповіді. Міжтим двох із засланців вислано уже в тургайську область, а двох ізза недуги полишено ще у винницькій тюрмі. І щойно по трьох місяцях в'ясував ся факт підроблення наказу. Підроблений наказ виготовлено від імени штабу київської воєної округи й післано подільському губернаторови поштою, при чім той наказ — се найцікавіше — своєю формою зовсім не відповідав подібного роду актам.

В Прокурові заведено карточки на цукор. Норма — $1\frac{1}{2}$ фунта на особу на місяць.

Відбула ся в Житомері під проводом губернатора П. Скаржинського й при участі вищих урядників, а також представників земств і городів нарада в справі допомоги населенню знищеної часті Волині. Вислухано подрібних звідомлень про економічні досліди трьох пошкодованих повітів, переведені мировими посередниками. Губернське земство, працюючи в тіснім співробітництві з адміністрацією, прийняло на себе забезпечення населення різними машинами й худобою, старанне про виживлення, насінне й медичну поміч. Мешканці зруйнованих війною повітів вертають до рідних осель, поля обробляють спеціальні відділи Тетянинського комітету. Нарада виробила плян дальшої різнородної помочі пошкодованому населенню.

В кременецькій повіті потерпіло 10 волостей: княжинська, вербівська, крупецька, телугівська, ярославська, молинська, млинівська, дубенська, олицька й судубицька. Майже ціла околиця на схід від м. Олики потерпіла, порівнюючи, небагато. За те всі західні волости зовсім зруйновані. Села та присілки майже всі спалені або розібрані для укріплення. Овочеві сади знищені. Церкви зруйновані. Церковне добро в часті зрабоване, в часті знищене. Поля не засіяні й поросли високим буряном; місцями вони порані глибокими каналами. Разом у згаданій околиці збудовано до 20-ти тисяч будинків, на відбудову яких потрібно коло 2-х мільйонів карб. Крім мешкальних домів і господарських будинків знищено 46 шкіл, спалено й збудовано 30 церков, два шпиталі, декілька волостних управ і позичково-щадничих товариств. Під санітарним оглядом ся ціла околиця признана вповні вдоволяючою. Для відбудови волостей, які найбільш потерпіли, виїхали будівничі відділи всеросійського земського союзу й Тетянинського комітету.

На приказ губернатора зареєстровано в житомирських млинах 50.000 пудів зерна. Зареєстроване зерно зараз же під доглядом городських агентів перемелено на муку. Реквізицію переведено з відчисленням 15% з максимальних цін.

Ів. Іваненко.

За тиждень.

Воєнне положення. — Вісти з Греції. — Німецькі воєнні позички. —
Справа скликання австрійського парламенту та спільних делегацій.

— Фламандська вища школа.

Власть і впливи держав порозуміння в Греції зростають даліше. Їм підлягають залізниці, фльота, побережні форти й поліція в пристані Пірей. Крім сього почвірне порозумінне обсадило форти в Саламіс, Пірею та на островах Веро й Крія. В останнім часі грецьке правительство згодило ся на багато жадань, поставлених послами держав порозуміння. Між иншим воно згодило ся на контролю держав порозуміння над поліцією й заборонило на їх жаданне носити грецьким горожанам оружє. За те сухопутні війська держав порозуміння обсадили ратуш і залізничні двірці в Атенах і Пірею, а також батарею в Кастелю й поводять ся всюди, як у себе вдома. Очевидно, Англія та Франція поспішили зараз признати тимчасове правительство Веніцельоса в Солуні. Денники пишуть, що по розоруженню грецької фльоти почвірне порозумінне буде домагати ся також розоруження двох пятих частей армії.

З найновіших телеграм виходить, що король Константин опер ся рішучо новим домаганням держав порозуміння; се викликало криваву стрічу між грецьким військом і французькими поліційними патрулями.

Вислід пятої воєнної позички в Німеччині (10.65 мільярдів марок) показує, що до сього великого успіху причинили ся всі верстви народу. Німецький нарід підписав досі на пять воєнних позичок 46.96 мільярдів марок. При першій воєнній позичці підписало 1,177.235 сторін 4.46 мільярдів марок. Другою воєнною позичкою зібрано від 2,691.060 осіб 9.06 мільярдів марок. На третю воєнну позичку підписало 3,992.059 партій найвищу суму 12.1 мільярдів марок. На чертврту воєнну позичку підписало 5,279.645 партій 10.71 мільярдів марок. Вже в попереднім огляді зазначили ми, що до гарного вислїду пятої німецької воєнної позички причинила ся у великій мірі згода німецького правительства й парламентарного представництва на загостренне війни підводними суднами. Тепер внесе німецьке правительство в парламенті нове предложенне на уділенне нового кредиту в сумі 12 мільярдів марок.

Від часу відомих бурливих засідань угорського сойму зачала публична думка в Австрії займати ся питанням скликання спільних делегацій і парламенту. З початку ся думка була несміла та якось мало замітна, одначе незабаром стала вона одною з найважнійших справ австрійської політики й нині говорять і дискутують про неї всюди. Піднести належить, що українське парламентарне заступництво було одним з перших, що взяло її на свої наради, вислід яких оголошено сього часу в щоденній пресі. Се вповні зрозуміле, що кому як кому, а Українцям передовсім розходить ся про приверненне парламентарного життя в Австрії. В справі скликання спільних делегацій і парламенту радили три найбільші партії палати панів, заявляючи ся за негайним скликаннем перш усього делегацій. В сій справі відбули всі посольські партії австрійського парламенту окремі наради, заявляючи ся у великій більшості за скликаннем парламенту та спільних делегацій. Проти скликання парламенту виступили доволі несміло німецькі радикали й чеські аграрії, одначе ся справа має ще й инших ворогів. Не зважаючи на те, що 21 с. м. пополудні президент міністрів Штірк стратив життя від трьох бровнінгових вистрїлів письменника Фридриха Адлера, дня 23 с. м. відбуло ся в австрійськїм парламенті засіданне заступників парламентарних партій, на яким явили ся з Українців др. Кость Левицький, Микола Василько, др. Евген Левицький, др. Петрушевич і др. Трильовський. В імени української парламентарної репрезентації заявив ся др. Кость Левицький за скликаннем парламенту. Инші учасники заявили ся так само за негайним приверненнем парламентаризму в Австрії. Президент др. Сильвестер заявив на кінці, що предложені постуляти заступників парламентарних партій подасть до відома правительства й попрошав учасників словами: „До скорого побачення“. Для цілости треба зазначити, що також багато міст, між ними рада міста Відня устами д-ра Вайскірхнера, заявило ся за скликаннем парламенту.

Дня 21 с. м. передав генеральний губернатор Бельгії фон Біссінг університет у Генті, перетворений на вищу фляманську школу, на власність фляманського народу. Передача відбула ся дуже врочисто. Побіч учительського збору й ректора Гофмана явило ся багато делегатів і гостей, а між ними заступник німецького державного канцлера й баварський міністер просвіти. Генеральний губернатор підчеркнув у своїй промові, що вища школа в Генті зачинає наново виклади, що викличе велику радість не тільки між самими Фляманцями. Фляманська вища школа буде запорукою будучого духового розвитку краю та фляманської народньої маси. Ректор Гофман заявив, що введенне фляманської викладавочої мови являєть ся здійсненнем одного з найвищих ідеалів фляманського народу, за які він від 85 років терпів і боров ся. Фляманський народ свідомий своєї сили та на свої національні святощі не дасть вже тепер нікому посягнути.

I. H.

Вісти.

Противукраїнський курс в Росії. Всі націоналістичні та праві часописи в Росії згідно виступають тепер з бажанням, аби противукраїнський курс не тільки зовсім не змінив ся по скінченню війни в користь Українців, але ще більше загострив ся. „Колокол“ доказує, що провідники Українців заховували ся в часі війни супроти Москалів з найбільшою неприхильністю, деколи навіть з ворожим настроєм. Такої самої думки є і „Русское Знамя“, яке звертає увагу, що Москалі не можуть за ніяку ціну толерувати по війні сепаратистичного українського руху, що по якимсь часі став би небезпечним для Росії.

З Києва. В „Р'вчи“ з 7 жовтня уміщена цікава допись кореспондента Протопопова з Києва, в якій він між иншим пише: „Дивне се місто — один великий контраст; багато можливостей і багато злиднів. Загалом він є символом південно-західної, а може й цілої Росії. На головних вулицях кипить найжвавіше життє, тротуари з мозаїки та брусків, по обох боках вулиці широкі тротуари, вимощені відповідно до останніх вимог техніки. Міжтим країни міста брудніші від якогось села. Се купа хат, мешканці котрих живуть без бруків, без освітлення, без води, шкіл, трамваю. Міський театр має складний систем вентиляції, а сади на високім березі Дніпра занедбані, затоптані, занечищені, але з них відкривають ся безмежні чудові краєвиди. Окраїни міста не забудовані, хоч їх плян давно вже вироблений відомим спеціалістом; сей плян лежить у магістраті, а негарні 7—8 поверхові будинки стоять не лише в центрі міста, а й на окраїнах. Перед містом стоїть ряд складних завдань, а міська каса пуста. Трамвай і газ все ще є концесією приватних осіб, водопровід недавно викуплено. В місті є каналізація, але нечисть міста випускали недавно ще в ріку понад містом і Київ мусів брати воду для пиття понизше устя збірника. Загальний висновок з усіх вражіннь той, що в місті нема громадського життєя й місто не має якогось оригінального вигляду. Поперше тут живуть чотири національності, які все більше відмежовують ся одна від другої, не перевищуючи значно одна одну під культурним оглядом. Крім того тут мало зважають на місцевий, обласний, побутовий народній елемент. Тут мало звязку з околицями. Тут нема вислову й завершення окремішностей краю. А без звязків з краєм у місті трудно винайти нормальний здоровий шлях до поступу. Архитектура Києва є яскравим занедбаннем рідної старовини (а по архітектурі можна також багато довідати ся про край, як по його рослинности та ґрунті). До вчорашнього дня Київ забудовували домами, що давали добрий зиск, будинки ставили, або зле наслідуючи чужі стилі (Державний Банк), або в стилі неспокоїного декадентства, перетяжуючи будинки орнаментами. В сій архітектурі багато ломаних ліній, виступів, карнішів і негарних барельєфів. Так будували нездалі архітекти, позбавлені духових інтересів, для доробкевичів, які цїнять не гармонійні розміри і пляхотність матеріалу, а саме багатство грубих орнаментів. Засуджені на загибіль, стоять старі кїївські будинки, що нерідко являють ся органічним розвитком будівлі української хати. Загублений в саду за софійським собором стоїть чудовий будинок резиденції митрополита й духовної школи; він має видержаний стиль самотнього українського бароко з типовими простими лініями цвіткового орнаменту, з типовим фронтним парапетом, з типовими закруктами на кутах (валютами), з характеристичним перехватом даху. В останнім часі прийшов на порятунок ренесанс і загально-російський ампір. Пішли навіть далі, стали наслідувати український барок і барок загалом (дім комітету земського союзу та недокінчений ще будинок губернської земської управи), де талановитий Шукков отримав ідею бароко з орнаментом ренесансу. Але не тут, де ще перед двома з половиною віками відродженне знайшло свій відгук і де в темряві смутних часів загорів ся вогник класичної культури, не тут треба шукати вислову в каміні окремішностей краю, його треба шукати в Полтаві,

де стоїть земський дім, кість від кости і тіло від тіла рідної землі та рідної старовини. І як то дивно, що в Кїєві любили й люблять говорити про спірні питання федерації, а над відновленням рідного стилю з сього великого символу й факту самотності, необхідність котрого безсумнівна, працюють мало. Духового пробудження Кїєва хочеть ся тим більше, коли бачиш, як чудово положене се місто. А до того воно має м'який клімат, багатий ґрунт, густе населенне й великі, ще невикористані сили природи (одно використання енергії Дніпра може цати дуже багато). Се все говорить про нову добу, яку чекає се місто.“

Москвофілам знову не пощастило. „Новое Время“ з 25 вересня доносить: „Депутація Галичан заявила ся в першого члена Синоду, митрополита Пітирима, та синодського оберпрокурора Гаєва з проханням утворити самотїйну архієрейську катедру в Галичині. Як ми довідуємо ся, рішення сеї справи буде відрочене до скінчення війни, коли буде обговорене питання церковного устрою в краях, прилучених до Росії на Заході та на Кавказі. Поки-що рішено полишити церковне життє в Галичині під проводом протопресвитера военного духовенства, професора кїївської духовної академії, протоєрея Ф. Титова.“

Небезпечні полонені. „Новое Время“ доносить з Кїївщини: „Военна управа видала розпорядок забрати в найближшій часі всіх полонених, переданих окремим сїльським господарям, і на будуче не призначувати полонених селянським господарствам, а посилати їх в села лише більшими групами.“

Переслідуванне баптистів у Росії. „Русское Слово“ з 26 вересня доносить: „Военний окружний суд засудив баптиста Русакова на 5 років 4 місяці каторжних робіт за те, що він з релігійних переконань відмовив ся стріляти на ворога.“ До сього треба додати, що по російським законам баптисти замість того, щоб ставити ся до війська, мають лише відбувати службу лісової сторожі. Але російське правительство зломало сей закон, як і багато инших.

Зміна закону про збори в Росії. Російське правительство перевело на основі 87 статі у великій мірі реакційну зміну закону про збори. Попередню постанову, по якій зїзди громадських організацій могла дозволити лише Рада міністрів, скасовано, натомість міністерству внутрішніх справ уділено право посилати представників уряду на кожді збори та зїзди, публичні й непубличні. Сю зміну закону про збори задумуєть ся внести до Державної Думи не раніше лютого 1917 р. Зміну закону про збори правительство мотивує тим, що по відомостям департаменту поліції політична діяльність деяких союзів і товариств, паралізована забороною Штюрмера скликати зїзди, сконцентрувала ся на закритих засіданнях рад товариств, на які запрошувано і сторонні особи. Зміну закону про збори ціла російська преса стрінула з найбільшим обуренням, пишучи, що ся зміна скасувала цілком різницю між відкритими й закритими зборами та безмежно поширила терен діяльності поліції. А що політичних зборів у часі війни не можна загалом скликати, то новий розпорядок правительства звернений проти діяльності военно-громадських організацій. Російська преса виступає дуже гостро проти сього розпорядку. Але саме обуренне російської преси проти сього першого великого виступу „ліберального“ Протопопова поможе дуже мало російському громадянству. А коли сю зміну закону про збори ухвалить і Дума й вона вдержить ся до кінця війни, безперечно сильно пошкодить пізніше розвитку українських товариств, до діяльності яких російська поліція ставила ся завжди з особливою увагою.

Французька преса про українську справу.

Під заг. „Релігійні переслідування уніятів на Україні“ помістив орган французьких вільнодумців La Libre Pensée з 9 вересня с. р. отсю замітку в обороні Українців-уніятів: „Ми часто вказували на несправедливе посту-

пування Росії супроти завойованих галицьких уніятів. Ми не раз таврували на своїх сторінках арештування й заслання уніятського митрополита зі Львова, гр. Шептицького, єдиним злочинцем котрого було те, що він не хотів покинути унії, якою звязана його церква з папізмом. Яко вільнодумці ми мусимо протестувати проти всіх переслідувань. Catholic Times з Лондону також підносить голос проти цих переслідувань, але хіба католикам протестувати! Слід лише згадати, що католицизм є релігією par excellence насильницькою. В Іспанії десиденти не користують ся досі жадною свободою. В Австрії, в Хорватії, в Ірландії, в Польщі вільнодумців переслідує католицьке духовенство безмілосердно. Ми не чули за католицьких ксьондзів, що вимагають справедливості для Жидів. У країні Лютра вільнодумці також присилювані посилати своїх дітей до релігійних заведень і примушені хрестити своїх дітей. Не лише в Росії є релігійні переслідування. Ми вимагаємо натомість, щоб скрізь толеровано свободу совісті, щоб на всім світі була необмежена свобода преси, переконань і зборів. Організація вільної думки єдина, котра домагаєть ся свободи навіть для свого ворога — для релігій". Ся замітка являєть ся редакційною заявою. Ми Українці напевно ще не раз матимемо в редакторах сеї часописи благородних оборонців нашого національного відродження.

Заточення в духовну вязницю митрополита Шептицького нашло відгук в одній з найбільших французьких газет романської Швейцарії Gazette de Lausanne (6 вересня), де під заг. „В Росії“ подаєть ся таку нотатку: „Експеленцію Шептицького, уніятського митрополита зі Львова, вивезеного губернатором Бобрінським у часі першого зайняття Галичини Росіянами, інтерновано в Бурську (Bursk), великій селі східного Сибіру під 59 ст. довжини, на березі Тунгузки, допливу Енісею.* Тепер перенесено сього архієпископа до Спасо-Ефиміївського монастиря, який досі служив за духовну тюрму для православних Росіян. „Рускія Вѣдомости“ добачують у сій мірі різкий приклад безголовя, котре практикуєть ся в Росії між політичними й релігійними мотивами злочинств, таких характеристично-середньовічних способів, яких уживають деякі адміністратори імперії“. Газета чомусь не згадала про національну приналежність митрополита. Цікаво було б порівняти, який гвалт счинили б французькі нейтральні дневники, колиб щось навіть трохи приближне трапило ся бельгійському кардиналові Mercier! Один достойний католицької церкви сидить увязнений православним Синодом у тюрмі, другий, Бельгієць, свободно їде за межі окупованого свого краю, виголошує промови, стає в обороні своєї пастви і т. д. Ілюстрація російської й німецької культури!

Під заг. „За відкриття сесії державної ради“ паризький L'Evénement з 27 вересня доносить за Frankfurter Zeitung про засідання українського парламентарного клубу та його домагання скликати делегацію й парламент.

В Droit du Peuple з Іренобля (Франція) в числі з 2 жовтня поміщена в перекладі з Наше Слово стаття Максима Горького „Про сучасність“, друкована передтим у ч. 11 Новий Колосъ. Редакція додає від себе пояснення, чому подає сю статтю французьким читачам: „1. З загального погляду, бо ідеї автора в першій частині статі мають глибокий і „несучасний“ сенс, не дивлячи ся на простоту форми, і 2. з точки погляду на жидівське питання в Росії, бо, перекладаючи статтю Горького, ми сповнюємо наш обовязок оборони Жидів, переслідованих навіть тепер, не дивлячи ся на страхіття інвазії, від котрої терплять разом з Поляками й Литовцями“. Про Українців тут не згадано, натомість низше в автора є така думка: „В час, який ми переживаємо, всі народности Росії — Жиди, Татари, Вірмени, Лоттиші, Литовці, Грузини, Українці й інші, всі мусять жити в повній згоді“. Се добре, але чому Жидам й іншим, не дивлячи ся на переслідування, всеж не виривають можли-

вості національно-культурно розвивати ся, а Українці засуджені свідомо на повне здичинне та застій. Жидам дозволяють відкривати скрізь силу наукових огнищ, а Українцям знову відмовлено відкрити гімназію, як сього домагав ся д. Шемет з Лубень (Р'вчъ).

В органі „Літи оборони людства й організації його поступу“ La Voix de l'Humanité (27 вер. 1916) знаменитий учений і ідейний оборонець правди, А. Форель, дає різку, вповні заслужену відповідь французькій Gazette de Lausanne з 15 серпня, яка відмовила підписати відомий поклик у користь мира, адресований конференцією нейтральних представників. Одночасно др. А. Форель точка за точкою розбиває шовіністичні міркування п. Ф. Жірепа, президента центрального комітету французької колонії в Базелі, який виступив в публичним мотивуванням на сторінках тоїж льозанської газети проти згаданої конференції. На жаль, розміри нашої замітки не дозволяють спинити ся довше на відповіді д-ра Фореля, що так ярко осоромлює нещирість почвирного порозуміння в думках про свого противника. Я приведу децю з кінцевого уступу, в яким згадуєть ся і про Українців: „Єднаючи ся з російською автократією, почвирне порозуміння майже стільки ж знизило ся в напрямі своїх політичних потреб, як Німеччина, що держить ся з Турками, котрим дозволила (?—Б.) масакрувати нещасних Вірмен. Що треба дійсно сказати про правительство, котре від стільки літ не перестає гнітити Фінляндію, Жидів і стільки інших народностей, яких одначе уживає на гарматне мясо? Добродій Жігер певно забув, як російська армія в часі свого відступу в 1915 р. гнала перед собою насильно вирваних з родинних гнізд жінок і дітей литовського, українського, жидівського й інших народів на голодову смерть і хворобу; він не знає певно, як Росіяне палили селища мешканців і їх збіжжя та майно. Чому він не бачить страхіть, роблених з небажаної йому сторони? Він замічає всі помилки з одного боку, а всі добрі боки лише з другого?“ Треба додати, що др. Форель родом з романської Швейцарії і є членом місцевої соціалістичної партії.

Не без цікавості варто занотувати допис постійного військового кореспондента газ. Le Journal і Le Temps, п. Людовика Нодо, з головної квартири російських армій. Ся стаття надрукована в Le Temps з 28 вересня і, хоч ані словом не згадує про Україну, присвячена поезії нашої землі. Автор лише приїхав з Московщини й відносить ся до України, як звик у вдома трактувати Прованс і Провансальців чисто географічно яко щось одноцільне з французьким народом. Для нього Україна се не більше ніж „південь Росії“ — Midi de France, не дурно-ж все його літературне знайомство з краєм обмежуєть ся Пушкіним і то в тих рядках, де великий Москаль співає салдацький панеїрик Київу:

„То-ль д'бло Київъ, что за край

„Валятея сами въ ротъ галушки!

„Київ — говорить М. Naudeau — се промінеста, соняшна столица півдня. Яку ніжність, який бальсам лде сонце, величне сонце, безпристрасний батько землі!“ — Автори мимоволі згадуєть ся Марсель, Рівера. „Тут (у Києві) всі ознаки південного життя так на мене впливають, що я починаю губити память; веранди каварень, котрі я вже призабув, великі балкони, залиті сонцем, чудові цвітучі сади, жіноче населення незрівняно елегантійше ніж на півночі. Полонені Австрійці, котрі тут живуть досить вільно, почуввають себе особливо щасливими в Києві. Хіба я не замітив кількох, що сиділи коло мене на горі, у ніг котрої тече широкий Дніпро, як вони любували ся ніби чулі туристи найвеличнійшою на світі перспективою на сю російську (sic! —Б.) рівнину, де сяють дуги високих хвиль з одного берега ріки на другий та відсовують ся до безконечности в північні й східні глибини краєвиду!“ Далі автор згадує по дорозі до головної квартири ген. Брусілова про місто Б., де Бальзак одружив ся з Евеліною Ганською, й реліквії великого письменника половини XIX ст., яких ще повно

* В дійсности митр. Шептицький був у Курську, що стоїть на пограниччі України й Московщини. Ред.

в тих околицях. Типічні враження типічного Француза, що так чуло відчуває природу та красу й такий короткозорий на історичну справедливість.

На закінченні сього разу подам ще кілька рядків зі статі одного Росіянина співробітника Gazette de Lausanne (10 жовтня) п. з. „Дума“, яка по своему нахабству вибиває ся навіть з ряду останнім часом писаних статей з швейцарських голосів преси почвірного порозуміння. Анонімний автор в порівнянні з Австрією хоче довести, що „в російській імперії сильний вплив публичної оінії на адміністративні питання й... на політичний режим“, що „російська конституція“ пустила велике корінне в народні маси, що „вона демократичнійша ніж австрійська або пруська“. Виписуючи сі рядки, я бою ся, що читачі не віритимуть. Але-ж се не все ще. Автор далі запевнює, що „в нас династія люблена народом“ і що „антидинастичний рух неможливий ніколи“, бо „Петро I й Олександр I мали характер такий людяний і лояльний, Олександр II визволив рабів, Олександр III — миротворець, а Микола II основник газької конференції“. В таких тоні вся стаття. Замічу, що в пресі почвірного порозуміння все частійше забирають голос російські ліберали, виходячи з оборонного становища. Другим разом я верну ся до сих численних писань.

* * *

В соціалістичній паризькій газеті Le Populaire з 8 жовтня поміщена за підписом Борис Суворін дуже цікава стаття з психології французьких соціалістів-патріотів. На думку автора сю клясу французького громадянства можна поділити на такі групи: 1. ті, що не розмірковали ще добре, 2. осторожні, 3. фанатики, що тимчасово відмовили ся від соціалізму за проблематичних вигод, 4. прихильники всякої більшости, 5. страхополохи, що боять ся інтернаціоналу так само, як і своїх реакціонерів, 6. хорі, що одержали потрясення мозку з початком війни та в сій стадії застигли, 7. каріеристи, 8. ренегати, 9. відсутні, за котрих працюють професіонали. Як бачите, характеристика влучна й можна її з деякими поправками приложити до соціал-патріотів усіх народів.

Libre Pensée з 14 жовтня розглянуло в бібліографічній замітці нове видання журналу Revue Ukrainienne про українські музеї пера Євгена Бачинського. Автор звертає увагу читачів на „дивні способи охорони старовини російського правительства. „Сей московський вандалізм найкраще виявив ся в знищенню чудової палати в Батурині, резиденції українських гетьманів“.

Revue du Magreb з Женеві в зошиті з 30 серпня подає уступ промови посла Александрова з Катеринослава з приводу переслідування Українців. Ся замітка має спеціальний заголовок: Україна.

В дипломатичній замітці п. з. „Атени й Відень“ п. Louis Maurice між иншим звертає увагу на вірність Австрії Українців, Хорватів і інших народів імперії у звязку з боротьбою в парламенті. Поляків називає неспокойними, а Українців (з Хорватами) ворогами Угорщини за малярську політику супротив угорських Українців (і Хорватів). Загалом вказує на трудности, чому парламенту досі не скликано (L'Heure, Париж, 7 жовтня).

Нарешті найкращий орган романської Швайцарії Journal de Genève в статі „Росія й Галичина“ з 13 жовтня відгукнувся на арештування митроп. Шептицького. Газета оповідає, де перебував митрополит від часу вивозу з Галичини, які були переговори в справі виміни, й нарешті пояснює характер сього заслання. „Положення стану здоров'я галицького митрополита дуже поважне“. Тут, як скрізь, ані слова про українську націю нещасної Галичини, головою котрої був і ексц. гр. Шептицький.

Один з найбільше поширених ілюстрованих тижневників романської Швайцарії Lectures du Foyer помістив у ч. 42 з 14 жовтня ряд фотографій жовнів — жінок великої війни й між ними першу „панну Ірину Кузь, кадет-аспи-

ранта уланської ескадрони добровольців України“. В знаках наведення я подав точний переклад підпису під портретом.

Соціалістичний Berner Tagwacht в ряді статей розглядає можливість німецько-російського сепаратного миру та в числі 239 з 11 жовтня подає умови, на яких можна-б прийти до згоди! Нас торкаєть ся той уступ, де говорить ся про винагороду Росії через відступлення їй Галичини, чим попробовано-б розв'язати українську справу, та через відступлення Буковини. Як бачите, перспектива дуже невесела.

Льозанна.

Б.

Спішіть з замовленнями!

В адміністрації „Вістника“ (Josefstädterstraße 79/6, Wien, VIII. Телефон 13.430, чек. конто 107.090) можна ще набути такі видання „Союзу визволення України“:

Олександр Скоропис-Иолтуховський. Значінне самостійної України для європейської рівноваги	—20
Т. Шевченко. Кобзарь. Вип. 1. і 2. Кожний випуск бр. 1— в опр.	1'40
Проф. М. Грушевський. Як жив український народ. Коротка історія України. З малюнками і картою України	—50
Сім пісень. Гостинець для українських воєнків. З нотами	—20
Др. Б. Барвінський. Звідки пішло імя Україна	—20
Краснов. Що тепер дієть ся в Росії	—10
Др. М. Лозинський. Галичина в життю України	—60
Українські колядки.	—20
Холмищина	—30
М. Возняк. Наша рідна мова. З портретами	—10
Проф. І. Шишманов. Роля України в болгарським відродженню (Вплив Шевченка на болг. поетів передвизвольної доби)	—20
Проф. С. Томашівський. Церковний бік української справи	—30
О. Кирилєнко. Українці в Америці	—50
Др. І. Крип'якевич. Українське військо. Короткий історичний нарис з малюнками	—40
Др. Л. Цегельський. Русь-Україна і Московщина-Росія	—80
Др. Осип Назарук. Слідами Українських Січових Стрільців. З малюнками.	Брошур. 350, в оправі 4'50
Prof. M. Hruschewskyj. Geschichte der Ukraine. Teil I	6'—
Prof. M. Hruschewskyj. Die ukrainische Frage in historischer Entwicklung (Укр. справа в історичнім розвитку)	—50
G. Cleinow. Das Problem der Ukraina. Українська проблема. (Про умови самостійної української держави)	—20
Dr. S. Rudnyckyj. Ukraina. Land und Volk. Eine gemeinfaßliche Landeskunde. (Україна. Край і нарід. Загально-доступна географія України), брошур. 10'—, в оправі	12'—
Україна. Край і нарід. 40 образків з вище наведеної книжки	2'—
Н. Boczkowski. Ukrajina a ukrajinská otázka. (Україна й українське питання) По чеськи. З картою України	1'—
V. Choma-Dovski. Ukrajina i Ukrajinci (по хорватськи).	1'—
Пам'яті Івана Франка (опис життя, діяльності й похорону). Зладив М. Возняк	1'—
Богдан Заклинський. Що треба знати кождому Українцеві? Третє видання, з картою України	—30
Іп. Бочковський. Фінляндія та фінляндське питання	1'20
Володимир Гнатюк. Національне відродженне австро-угорських Українців (1772—1880 р)	—80
Др. Євген Левицький. Листи з Німеччини.	—80

Інші видання:

Ростислав Заклинський. Світгляд І. Франка. Ціна 20 с.

Гроші просимо висилати одночасно переказом або чеком ч. 107.090.

Адміністрація.

Зміст: Московська господарка в галицькій Україні. — М. Богданович. Білоруське відродженне. I. — Л. З польського життя й преси. — М. Троцький. Перед боротьбою по війні. — М. З Поліся. — З поезій полоненого О. Кобця. Людина—салдат. — У. с. с. Юра Шкрумеляк. „Кружок тамбуристів У. С. С.“ — Ів. Іваненко. По російській Україні. — І. Н. За тиждень. — Вісти: Противукраїнський куре в Росії. З Кліва. Московіадам знову не пошастило. Небезпечні полонені. Переслідуванне баптистів у Росії. Зміна закона про збори в Росії. — Французька преса про українську справу.

Відповідає за редакцію: Микола Троцький.
З друкарні Адольфа Гольцгаузена у Відні.